

Livsmedelssäkerhet, konflikt och hållbar fred

- en teoriutvecklande studie om matens makt

Abstract

In our world, more than two billion people are living under insecure food conditions and more than eight hundred million people are estimated to be starving. The majority of these people live in developing countries which are poor and often subject of civil war. The past fifty years the main subject of security analysis has been the sovereign and rational state and the threats have been viewed in terms of military and weapons of mass destruction. This has come to change over the last decades and security as a concept has broadened, which better represents the reality of today. Within this broader conceptualization of security the main referent of security is the individual, rather than the state, and threats are not only analyzed from a military point of view, but also seen as threats against human rights and freedoms. In relation to this broadened concept of security, the aim of this study is to further develop the theory of food security within the concept of post-conflict societies. This thesis demonstrates why food security can be used as an important tool within both analysis of, and work with, peacebuilding in post-conflict societies.

Keywords: Security, Food security, Conflict, Poverty, Sustainable Peace

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Metod.....	2
1.2.1	Material och källkritik	3
1.2.2	Avgränsningar	1
1.2.3	Disposition	1
2	Teoretiskt ramverk.....	2
2.1	Den traditionella säkerhetsdiskursen.....	2
2.2	Den breddade säkerhetsagendan	3
2.3	Livsmedelssäkerhetsdiskursen	5
3	Livsmedels(o)säkerhet	9
3.1	Konflikt och livsmedelssäkerhet	9
3.2	Det post-konfliktuella samhället och livsmedelssäkerhet	10
3.3	Fattigdom och livsmedelssäkerhet	13
3.4	(O)jämlighet och livsmedelssäkerhet	15
3.5	Jordbruk och livsmedelssäkerhet	18
4	Sammanfattande slutsatser	20
5	Referenser	21

1 Inledning

[...] there is another kind of violence in its way as destructive as the bullet or the bomb. There is the violence of institutions; indifference, inaction and slow decay. This is the violence which afflicts the poor... this is the slow destruction of a child by hunger, and schools without books and homes without heat in the winter
Robert F. Kennedy

Sedan 1945 har världen upplevt en exceptionell och ojämeförlik ekonomisk utveckling, vilket är en av anledningarna till att många av världens ledare och internationella organisationer menar att det finns tillräckliga resurser och kunskap för att utrota både svält och fattigdom i världen.

Trots detta beräknas det finnas över 800 miljoner människor som lider av kronisk hunger och långt över två miljarder människor klassificeras som livsmedelsosäkra. De flesta av dessa människor befinner sig i utvecklingsländer och flertalet lever i konfliktstater eller i post-konfliktuella regioner, och samtliga befinner sig i en osäker livsmedelssituation som är en direkt följd av fattigdom. Det kan argumenteras för en mängd olika anledningar till varför människor svälter, sådana argument är naturkatastrofer, torka eller översvämningar och ökade internationella priser på basvaror som ris och vete. Dock menar många forskare att det huvudorsaken till svält vanligtvis inte är brist på mat och livsmedel, utan att förklaringarna snarare ligger i hur maten distribueras. Detta innebär också att livsmedelssäkerhet är en ekonomisk, social och politisk fråga, snarare än ett problem gällande livsmedelsproduktion.

Vilka uttryck svälten och fattigdomen tar sig varierar mellan land och land, region och region, samt situation till situation, men det finns likväl mönster att uttyda och gemensamma nämnare att analysera. En gemensam nämnare för svält, livsmedelsosäkerhet och fattigdom, är inbördeskonflikter. Dessa konflikter kan ses som en orsak till fattigdom och därmed också till hungersnöd och svält, men krig kan också analyseras som en konsekvens av fattigdom och livsmedelsosäkerhet.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med min uppsats är att undersöka varför en breddad säkerhetsdiskurs kan spela en avgörande roll i såväl analys av, som arbete med, post-konfliktuella samhällen och byggandet av hållbar fred. För att göra detta utgår jag från att den traditionella säkerhetsdiskursen, som länge har varit i fokus för internationell analys, inte på ett tillfredställande sätt räcker till för att vare sig förklara de

inbördeskrig och oroligheter som utspelar sig på den internationella arenan idag, eller förstå hur hållbar fred inom länder ska byggas. Anledningar till detta är att den traditionella säkerhetsdiskursen lägger för stort fokus på staten som rationell aktör och begränsar synen på hot till att i för stor utsträckning analysera hoten genom enbart militära termer. Verkligheten idag ser annorlunda ut, då konflikter inom stater är mycket vanligare än konflikter mellan stater. Därtill har också fokus kommit att skifta från staten till individen som slutmål för analysen, och individens största säkerhetshot utgörs ofta av den egna staten. Med denna utgångspunkt menar jag att den breddade säkerhetsdiskursen, med fokus på individ och andra hotbilder än militära, på ett bättre sätt kan skildra den verklighet samt de problem och möjligheter som vi står inför idag.

Jag har en teoriutvecklande ambition med min studie, då jag vill utveckla begreppet livsmedelssäkerhet inom diskursen av den breddade säkerhetsagendan, samt se till olika kausalsamband mellan säkerhet och hållbar fred samt osäkerhet och konflikt. På detta sätt vill jag visa på varför den breddade säkerhetsagendan, med fokus på livsmedelssäkerhet, kan på ett tillfredställande sätt påverka hur vi ser på både fred och konflikt och därmed också verka som en viktig byggsten i arbetet för post-konfliktuella samhällens hållbara fred. Syftet med min uppsats är inte att argumentera för livsmedelssäkerhet som en ensam orsak till konflikt och heller inte som en ensam byggsten i fredsarbete. Snarare är min ambition att visa på varför inkorporerandet av livsmedelssäkerhet i arbetet i post-konfliktuella samhällen, kan bidra till ett faktiskt uppbyggande av hållbar fred. För att göra detta är min ambition att, utan att vara deterministisk, visa på varför livsmedelssäkerhet kan ses som en viktig orsak till instabilitet i post-konfliktuella samhällen, då detta ofta också är en bidragande faktor till varför inbördeskrig bryter ut från första början.

Därför vill jag kunna besvara följande frågeställning:

Varför påverkar en breddad säkerhetsdiskurs, i form av livsmedelssäkerhet, den hållbara freden i post-konfliktuella samhällen?

1.2 Metod

Jag har valt att göra en empirisk undersökning med ambitionen att vara teoriutvecklande gällande livsmedelssäkerhetens problem och förutsättningar inom en post-konfliktuell kontext. Empirisk forskning handlar i mångt och mycket om att förklara samhälleliga problem, och för att göra detta krävs det ibland att teorier behöver både förfinas och preciseras, men också stundom förändras och ifrågasätts (Bjereld, et al, 2002: 87, Esaiasson, 2004: 33).

Gällande teoriutveckling så menar författarna till *Metodpraktikan*, att det finns två olika typer av aktiviteter att välja mellan. Den första aktiviteten är att utveckla kausala mekanismer för att på ett bättre sätt förstå hur en förklaringsfaktor orsakar det fenomen som ska undersökas. Denna aktivitet handlar därför om att utveckla och bearbeta olika samband mellan beroende och oberoende variabler.

Den andra formen av teoriutveckling handlar om att hitta och föreslå förklaringsfaktorer, som antingen är kompletterande eller konkurrerande med tidigare förklaringsfaktorer (Esaiasson et al, 2004: 122f). Inom ramen för den empiriska forskningen har jag valt att försöka föreslå kompletterande förklaringsfaktorer till såväl post-konfliktuella staters återfall i konflikt som deras möjlighet till upprättande av hållbar fred. Detta betyder att jag anser att Y, som symboliserar staters återfall i inbördeskrig och möjligheten att bygga hållbar fred, bättre kan förstås om fenomenet också, utöver och tillsammans med traditionella förklaringsfaktorer, analyseras genom förklaringsfaktor X, livsmedels(o)säkerhet (Esaiasson et al, 2004: 36, 41, 97). Dock menar jag att detta inte behöver utesluta företaget att se till kausala mekanismer inom ett orsakssamband. Trots att min huvudsakliga ambition inte är att framställa konkurrerande förklaringsfaktorer till varför post-konfliktuella samhällen återfaller i konflikt eller varför det har visat sig svårt att bygga hållbar fred, vill jag också visa på andra förklaringsfaktorer som ställs mot livsmedelssäkerhet som alternativt förslag till analysverktyg.

1.2.1 Material och källkritik

Det material man väljer att använda sig av innebär alltid en begränsning för såväl arbete som analys (Lundquist, 1993:107). Mitt material har uteslutande bestått av sekundärmaterial i form utav teoretisk och empirisk litteratur, ett antal vetenskapliga artiklar samt studier utförda av såväl FN som Världsbanken. Jag tror mig inte ha använt ett material skrivet med uppenbar agenda eller avgjort subjektiva analyser. Den litteratur som jag har stött på som speglar olika extrema strömningar har jag medvetet valt bort och snarare byggt mitt arbete och analys på erkända forskare och organisationer. Med detta sagt så har jag heller inte tagit fakta eller åsikter för givna utan också konfirmerat många fakta på andra håll.

I enlighet med min vetenskapsteoretiska utgångspunkt har jag arbetat utifrån den kvalitativa analysmetoden och använt material som har varit av det icke-kvantitativa laget. Jag anser att min uppsats mycket väl hade kunnat kompletteras och förstärkas av statistik och kvantitativa data, men detta hade heller inte varit helt oproblematiskt (Lundquist, 1993:103ff). Ett problem gällande de siffror som presenteras i samband med mätningar fattigdom, utveckling och hunger i utvecklingsländer stämmer sällan överrens med verkligheten. Ofta är siffrorna underskattningar av problemen och i många stater som drabbats av inbördeskrig, eller andra kriser, fattas det ofta användbar data (Collier, 2007: 9). Detta är ett problem som jag också har tagit ställning till, trots att min huvudsakliga analys har behandlat sammanhang, samband och strukturer.

1.2.2 Avgränsningar

Den mest tydliga avgränsningen för min uppsats är att jag har valt att fokusera på livsmedels(o)säkerhet i relation till post-konfliktuella samhällen. Det har inte varit en självklarhet att finna denna koppling hos andra teoretiker och forskare, vilket har gjort mitt arbete svårare, men också mycket intressant.

Vidare är det en uppenbar avgränsning att jag vidare har valt att fokusera på fattigdom, ojämlikhet och jordbrukets roll i relation till livsmedelssäkerhet, individen och det post-konfliktuella samhället. Genom att göra detta val har jag också medvetet valt att inte fokusera på andra, kanske lika viktiga, orsaker bakom svält, såsom naturkatastrofer, i-världens dumping av varor på den internationella marknaden och internationella handelsrelationer. Jag anser dock att mina avgränsningar är nödvändiga, snarare än begränsande. Detta framförallt då jag ägnar en stor del av min analys till att se till de samband och brister som ofta återfinns i post-konfliktuella samhällens ekonomiska utveckling, tillsammans med de politiska och sociala institutionerna.

1.2.3 Disposition

Min uppsats är indelad i två huvuddelar. Den första delen utgör mitt teoretiska ramverk, där jag börjar med att presentera och diskutera kring säkerhet som begrepp. Därefter presenterar jag kortfattat den traditionella säkerhetsdiskursen för att, utifrån denna, sedan diskutera den breddade säkerhetsagendan, med fokus på individens roll i säkerhetsdiskursen och dess relation till staten. Utifrån den breddade säkerhetsagendan presenterar jag sedan livsmedelssäkerheten som begrepp och dess betydelse inom den breddade säkerhetsdiskursen. Jag ser till de potentiella problem som begreppet kan föra med sig, men belyser också de förutsättningar och verktyg som livsmedelssäkerhet kan bidra till.

Andra delen i min studie är tillägnad livsmedelssäkerhetens roll i både konfliktuella och post-konfliktuella samhällen. Jag visar här på olika sätt var livsmedelsosäkerhet spelar en roll i utbrytandet av konflikt, men också varför fokus på stärkandet av livsmedelssäkerhet kan bidra till fredsarbetet i det post-konfliktuella samhället. För att se till dessa samband har jag utformat tre kapitler där fattigdom, (o)jämlikhet och jordbruket visar på olika problem och lösningar i relationen mellan konflikt, livsmedelssäkerhet och hållbar fred.

2 Teoretiskt ramverk

I en diskussion om säkerhet, i likhet med andra brett använda men omdiskuterade begrepp, anser jag det vara av yttersta vikt att arbeta under förutsättningen att en sådan diskussion inte kan föras under uppfattningen att begreppet är relevant enkom för att det har varit centralt för internationella studier de senaste femtio åren. Jag anser att ett begrepp, förnyat, breddat eller traditionellt, i varje situation måste förtjäna sin plats och aldrig tas för givet. Detta gäller också säkerhet. Säkerhet, både som begrepp och fenomen, är på grund av flertalet anledningar långt ifrån enkelt att diskutera. Begreppet är starkt politiskt laddat och utgör en viktig del i såväl retorik som i staters uppfattning om både sig själva och internationella relationer. Därför anser jag det vara svårt att vara neutral inför begreppet och använda det som ett analysverktyg utan förutfattade meningar och egna preferenser.

Jag vill inte ta på mig uppgiften att klargöra alla svårigheter med begreppet, men har som ambition att belysa både problem och förutsättningar inom en smalare gren av säkerhetsdiskursen. I detta avsnitt avser jag att, i stora drag, se till den traditionella säkerhetsdiskursens utformning och hur den breddade säkerhetsagendan har lett till ett förändrat sätt att se på säkerhet och därmed öppnat upp för möjligheten att använda säkerhet inom områden som rör individer, inbördeskrig och livsmedel. Som sista del i avsnittet kommer jag se till livsmedelssäkerhet i relation till den breddade säkerhetsdiskursen och vill här både problematisera begreppet livsmedelssäkerhet och se till de förutsättningar som begreppet har som analysverktyg.

2.1 Den traditionella säkerhetsdiskursen

Det traditionella perspektivet och användandet av säkerhetsdiskursen är förknippat med statscentrerade perspektiv, såsom realism, och nådde sin höjdpunkt under Kalla Kriget då maktbalansen mellan de två supermakterna var centralt för analysen av internationella relationer. Inom den traditionella säkerhetsdiskursen är den rationella och suveräna staten det främsta analysobjektet. Därmed har säkerhetsbegreppet främst kommit att användas för att identifiera olika hot mot statapparaten och är starkt kopplat till en stats direkta överlevnad. Säkerhet identifieras också med ordning, förutsägbarhet och stabilitet, vilket skapas mellan suveräna stater och hegemonier genom maktbalans och militär (Sheehan, 2005: 2, 43, 45, 49, 53, 151). Både säkerhet och makt ses inom denna traditionella säkerhetsdiskurs som relationen och interdependensen mellan stater. Samspelet och kampen om absolut säkerhet och makt är enligt den

traditionella teoriskolan ett nollsummespel (Buzan, 1991: 2, 4, 7, 22f). Inom denna konservativa säkerhetsanalys tillåts inte individen stort utrymme, utan ses snarare som en del av staten, vilket innebär att den enskilde individens behov anses rymmas under statens säkerhet. Tanken är således att säkra stater genererar säkra individer.

Genom olika teoriskolor har denna traditionella säkerhetsdiskurs kommit att utmanas och det finns många forskare, såsom Barry Buzan och Richard Ullman, som anser att begreppet inte enbart kan vara centrerat kring stat och militär, utan att begreppet måste breddas för att inkludera andra aktörer och andra sektorer (Buzan, 1991: 6, 20, 23, 370f, Ullman, 1983: 129). Att vara förespråkare för en breddad säkerhetsagenda är numera inte lika kontroversiellt, men betydelsen av utvecklingen är högst aktuell och av stor betydelse för analyser av politik, utveckling, krig och fred.

2.2 Den breddade säkerhetsagendan

Trots att begreppet under flera decennier har innehavt hög status och använts flitigt inom internationell politik, är ”säkerhet” ett av de begrepp som faller in under kategorin av ständigt omtvistade begrepp och karaktäriseras av olösliga debatter om såväl begreppets mening som dess användning (Sheehan, 2005: 1f). En anledning till varför begreppet är så omdiskuterat, menar Buzan, är att det har varit ett konstant underutvecklat koncept som har karaktäriserats av avsaknaden av en djupare och mer generell förståelse av konceptet i sig självt (Buzan, 1991: 7f). Buzan menar att det finns faror med att ett politiskt starkt koncept, såsom säkerhet, har en svag generell och allmän förståelse. Detta inte minst eftersom den politiska kvalitet och prioritet som begreppet kan skapa. Då politiker eller andra inflytelserika individer använder sig av ordet ”säkerhet” innebär detta i praktiken att starka åtgärder kan sättas in för att förhindra oönskad utveckling. Detta kan ses som både positivt och negativt. Säkerhet kan användas som en bricka i det retoriska spelet för att visa på olika hot och därmed också lättare legitimera handlingar. Den andra sidan av myntet är att begreppet kan användas för att etablera en medvetenhet kring problem och faror som utan ”säkerhets-etiketten” hade kunnat komma att ignoreras (Buzan, 1991: 370f).

De som talar för en breddad säkerhetsdiskurs gör detta utifrån uppfattningen att begreppet blir mer användbart genom en mer allmän mening, då säkerhet därmed kan appliceras på såväl ekonomiska och sociala områden som miljömässiga och politiska (Buzan, 1991: 369). Många anser det vara nödvändigt att bredda säkerhetsbegreppet för att kunna fånga upp och porträttera de reella förändringarna i världen och menar att det finns uppenbara begränsningar med att arbeta utifrån en smal definition av säkerhet (Buzan 1991: 5, 70, 368, Ullman, 1983: 129, Sheehan, 2005: 47, 58). Ett exempel på detta är att efter Kalla Kriget slut har ett minskat fokus riktats mot militära hot och nya former av hotbilder har blivit tydligare och kunnat få mer uppmärksamhet (Buzan, 1991: 13f, 369). En begränsning inom den traditionella säkerhetsdiskursen har varit att endast

definiera säkerhet genom militära termer, då detta har bidragit till att "säkerhet" har blivit politik av hög karaktär och därmed också lett till stora misslyckanden gällande att uppmärksamma mänskligt lidande, såsom fattigdom eller svält. Dessutom har de hot som inte är av militär natur, såsom olika miljöhot, inte heller uppmärksammats i tillräcklig utsträckning (Buzan 1991: 370f, Sheehan, 2005: 3, Gleick, 1993: 80, Ullman, 1983: 129).

I en diskussion av en breddad betydelse av säkerhetsbegreppet är det också viktigt att explicit nämna dess betydelse i relation till fokus på individer och icke-statliga aktörer (Buzan, 1991: 26). Genom det utvidgade och utvecklade säkerhetsbegreppet kan individer och icke-statliga aktörer både inkluderas och bli centrala analysföremål inom säkerhetsbegreppet. Därmed öppnas det också upp för en nödvändig diskussion om det komplexa och grundläggande förhållandet mellan stat och individ (Buzan, 1991: 39, 42, Sheehan, 2005: 44, 46f, 52f). Detta betyder att antagandet om nationell säkerhet inte på något sätt är ett urvattnat och gammeldags koncept, utan snarare tvärtom, ett högst relevant begrepp (Buzan, 1991: 372). Dock är det nödvändigt att föra en diskussion om säkerhet utifrån medvetenheten att individen representerar grunden för både en bredare säkerhetsdiskussion och staten isig (Buzan, 1991: 35). Samtidigt som staten är en nödvändighet för varje individs säkerhet så är det också ofta staten som utgör det största hotet mot många människor. Buzan menar att hot från staten utgör den största källan av osäkerhet för människor i världen (Buzan, 1991: 35, 43f, 50). Staten kan utgöra ett hot mot individer och mot sina medborgare på många olika sätt, både direkt och indirekt (Buzan, 1991: 45). Staten kan verka för individers osäkerhet genom att inte fungera som stat och därmed inte kunna fullfölja sin huvuduppgift att försäkra sina medborgare fred, frihet, rättvisa och utveckling. Detta händer dagligen och är vanligt förekommande i krigssamhällen. Statliga hot kan ta sig olika uttryck i form utav direkt våld utfört mot enskilda grupper av individer, otillräckliga rättssystem, institutioner som särbehandlar grupper eller individer och gör det svårt eller omöjligt för dessa att ta del av landets resurser eller utveckling (Buzan, 1991:44f). Dock får det inte antas att individer och grupper aldrig utgör ett hot mot staten. I detta sammanhang är det intressant att se till den roll som individen kan spela som ledare för en stat. I denna ledargestalt uppstår en abstrakt dimension mellan individ och stat. I allt för många fall, oftast i länder med diktatoriska ledare, blir en individ symbol för en hel stats utövande av hot mot medborgarnas säkerhet (Buzan, 1991: 52, 54). I ljuset av detta är det inte nödvändigtvis fel att fråga sig om nationell säkerhet ofta är ett uttryck av säkerhet för dominanta grupper.

Jag vill understryka två viktiga konsekvenser av att tala om säkerhet i relation till individen. För det första blir det oundvikligen så att säkerheten sätts i ett perspektiv av mänskliga rättigheter och inte enbart i en kontext av försvar och motangrepp. För det andra innebär också det breddade begreppet av säkerhet att individen kan adresseras direkt, snarare än genom staten. På detta sätt blir individen det yttersta subjektet för säkerhet, slutmålet om man så vill, samtidigt som staten snarare får rollen som medel för säkerhet (Buzan, 1991: 40f, 49, Sheehan, 2005: 56, Ullman, 1983: 133).

2.3 Livsmedelssäkerhetsdiskursen

Inom den breddade säkerhetsdiskursen återfinns också begreppet och fenomenet livsmedelssäkerhet. Användandet av detta begrepp är inte nytt, men begreppets betydelse har förändrats över tid. Under 1950- och 1960-talen användes begreppet för att beskriva ökningarna av produktionsvolym. Detta förändrades under det tidiga 1970-talet då begreppet kom att kopplas ihop med förekomsten av spannmålslager, som ett resultat av att de internationella priserna på spannmål ökade till följd av att den globala produktionen minskade. Senare kom begreppet att associeras med uppkomsten och uppmärksammandet av ett ökande antal hungerkatastrofer, framför allt i Afrika. Därmed blev betydelsen av livsmedelssäkerhet en synonym till frågorna om stabil tillgång till mat för fattiga vilket fortfarande har en central roll i förståelsen av livsmedelssäkerhet (Shaw, 2007: 41, World Bank, 2007: 94). I en diskussion om livsmedelssäkerhet är det vanligast att man har sin utgångspunkt i den definition som myntades i samband med Romdeklarationen och World Food Summit 1996:

Food security exists when all people, at all times, have access to sufficient, safe and nutritious food to meet their dietary needs and food preferences for an active and healthy life

Vad detta innebär i praktiken är att begreppet livsmedelssäkerhet, och därmed också både hunger och svält, inte längre behöver eller får behandlas som endast en konsekvens av ekonomiska förändringar, utan också som en egen sakfråga och ett mål i sig självt.

Sett ur ett perspektiv av tre faktorer skulle teorin om livsmedelssäkerhet kunna ses som ett ganska enkelt koncept. Dessa tre faktorer är tillgång och tillgänglighet på livsmedel, stabilitet i försörjningen och förmågan hos individer att skaffa sig mat. Kort innebär detta således att livsmedelssäkerhet betyder tillgång på mat och individers möjlighet att få ta del av denna, samt att ett hushåll anses livsmedelssäkert då dess medlemmar varken lever i hunger eller i rädsla för svält (WDR, 2008: 94). Många forskare, däribland Amartya Sen, menar att svält ofta är en konsekvens av individers oförmåga att skaffa sådana varor som finns på marknaden och är snarare en ekonomisk katastrof än en livsmedelskris (Sen, 1999: 230f, 241, 249ff, Moench *et al*, 2003: 10, Shaw, 2007: 39f).

Det är inte svårt att argumentera för säkerhetens betydelse gällande svält och individers brist på tillgången till livsmedel, då livsmedelsosäkerhet dominerar livet för hungriga och fattiga och utgör ett direkt hot mot människors liv och utveckling. Studier visar att hunger leder till fler människors död varje år, än vad HIV, malaria och tuberkulos gör sammanlagt (Buzan, 1991: 19, Shaw, 2007: 385, 388, 429, Human Security Report, 2005). Trots detta finns det ett antal problem med begreppet som är nödvändigt att reda ut. För det första återfinns samma problem inom diskussionen om livsmedelssäkerhet som det gör inom säkerhetsdiskursen i stort, inte minst gällande att avgöra varifrån hotet kommer och vem som hotas (Buzan, 1991: 15). Är hotet ekonomiskt, politiskt, socialt,

miljömässigt eller militärt? Är det enskilda individer, grupper, regioner eller nationer hotade? Utan att svara på dessa frågor blir det svårt att hålla en diskussion om säkerhet (Buzan, 1991: 26, 36f). Det svåra med livsmedelssäkerhet i detta avseende är att det inte går att dela upp problemet olika sektorer. Jag anser att livsmedelssäkerhet måste utgå från den enskilda individen, då det är utifrån denna som samhällen och nationer byggs. Men det är sällan så att problemet är individuellt, utan snarare en fråga om strukturer och nationell problematik. Livsmedelsosäkerhet kan vara en konsekvens av militär osäkerhet, då jordar blir obrukbara eftersom de används som minfält, eller då mat används som ett medel i krigsföring, men detta är också ett symptom på politiska och sociala hot och instabilitet. Således anser jag att en diskussion gällande livsmedelssäkerhet måste hållas på ett brett plan, där ingen sektor eller förklaringsfaktor med nödvändighet utesluts.

Vidare är det också av största vikt att göra klart för vilken skala av hunger som en studie av livsmedelssäkerhet ska analysera. Den bredare definitionen av begreppet sträcker sig på en skala från total säkerhet gällande mat för dagen ända till fullskalig svält där det ultimata hotet gäller liv och död. Inom denna skala återfinns också olika grader av både hunger och svält, vilka kan kategoriseras som både kronisk och som övergående. Båda dessa kategorier måste analyseras utifrån sitt eget sammanhang för att förstås fullt ut. Den övergående hungern kan vara ett resultat av dåliga skördar till följd av översvämningar eller torka, den kroniska hungern kan vara en följd av fattigdom, och svälten ett resultat av snedfördelade resurser (Shaw, 2007: 39, World Bank, 2007: 94). I ljuset av detta anser jag att det ofta behövs flertalet analysvariabler för att förstå både svält och hunger, och att enbart använda sig av en förklaringsfaktor till bakomliggande orsaker är att förenkla komplicerade kausalförlopp. I detta avseende menar jag att begreppet "livsmedelssäkerhet" lämnar mycket att önska. Många författare menar att de kroniskt hungrande inte får förväxlas med dem som är utsatta för svält, utan att deras tillstånd snarare ska liknas vid undernäring. Jag menar att kronisk hunger och svält kan leda till samma sjukdomar, underutveckling och känsla utanförskap och hopplöshet, och de har båda sitt ursprung i fattigdom och utsatthet. Därmed skulle också svaret på både hunger och svält vara begreppet livsmedelssäkerhet, vilket i sin tur torde vara synonymt med utrotandet av utsatthet. Jag kommer därför, i min studie, göra skillnad på svält och hunger, men inte utesluta någon av dem ur begreppet livsmedelsosäkerhet. Snarare kommer jag att se till bakomliggande faktorer, som jag menar kan utröna mönster och visa på gemensamma nämnare i en diskussion om livsmedelssäkerhet och post-konfliktuella samhällen.

Livsmedelssäkerhet är ett fenomen som inbegriper problem som förekommer på många olika nivåer, från den globala till den individuella. På grund av detta kan begreppet bli väldigt brett, otydligt och svårt att arbeta med, då det har varit svårt att komma till konsensus kring vad detta flerdimensionella och flersektoriella fenomen ska definieras som och hur det ska uppnås. Antalet olika definitioner på begreppet "livsmedelssäkerhet" har beräknats att uppnå tvåhundra, vilket innebär en stor barriär då det gäller att utforma gemensamma avtal och effektiva handlingsåtgärder. Shaw menar att många olika institutioners och

organisationers delaktighet i arbetet för global livsmedelssäkerhet har försvårats som konsekvens av bristen på konsensus kring begreppets definition och frånvaron av gemensamma mål och medel för hur livsmedelssäkerhet ska kunna uppnås (Shaw, 2007: 383f, 456f).

Ett exempel på skevheten gällande analysen av livsmedelssäkerhet går att finna i jämförelsen mellan den globala nivån och den individuella och regionala nivån. Rapporter visar att det finns tillräckligt mycket mat i världen för att hela jordens befolkning ska kunna bli mätt varje dag (Shaw, 2007: 388). Det finns enligt dessa rapporter inga uppenbara problem med livsmedelsförsörjningen, då livsmedelsproduktionen aldrig har varit större än vad den är idag. Dessutom har de reella priserna på livs medel sjunkit under de senaste 140 åren (SOU, 2002: 17). Utifrån dessa rapporter skulle man kunna dra slutsatsen att svält inte är ett globalt problem. Trots detta visar verkligheten oss att det finns människor, närmare bestämt över 800 miljoner människor, i vår värld som svälter. Någonstans finns det en spricka i statistiken mellan hur mycket mat som finns och hur många människor detta kommer till gagn. Den vanligaste förklaringen till problemet med svält och livsmedelsosäkerhet är den som Amartya Sen ger då han menar att ”starvation is a matter of some people not *having* enough food to eat, and not a matter of there being not enough food to eat” (Sheehan, 2005: 79, Sen, 1999, Sen, 1999 (2)). Sens studier visar också på att svältkatastrofer ofta har ägt rum då det inte har inträffat någon betydande reduktion i mat tillgänglighet och en del svältkatastrofer har också inträffat under år av stor tillväxt och bra skördar, ett exempel på detta är svälten i Bangladesh 1974 (Sen, 1991:236). Detta gäller självfallet inte i alla fall, men det är ett mönster som det råder relativt konsensus kring. Ironin i detta påstående är att de flesta som räknas som livsmedelsosäkra lever på landsbygden där den mesta maten produceras, trots detta är flertalet av dessa människor köpare av mat snarare än säljare av mat (World Bank, 2007: 95). Detta betyder att definitionen av livsmedelssäkerhet ofta handlar mer om människors tillgång att köpa mat, snarare än att producera mat (Moench *et al*, 2003: 6).

Begreppet livsmedelssäkerhet blir än bredare, men kanske också mer kraftfullt, då det i Romdeklarationen kopplas till såväl fattigdomsbekämpning och fred, som handelspolitik, uthålligt och hållbart användande av naturresurser, samt förekomsten av naturkatastrofer. Detta är ytterligare en indikator på att säker tillgång till säker mat kräver mycket mer än enbart ökad produktion av livsmedel (SOU, 2002: 13f). Detta visar också på att det finns erkända nära samband mellan livsmedelssäkerhet och strategier för att både främja fattigdomsbekämpning och nationell utveckling.

På många sätt har vi kommit från den traditionella synen på säkerhet, där begreppet främst rör stater och internationella relationer, och har snarare sett till den säkerhet och osäkerhet som återfinns på en lägre mikro nivå, med ett stort avstamp i teorin om mänsklig säkerhet. Men inom teorin om livsmedelssäkerhet spelar både individ, stat och internationella relationer avgörande roller. Utan en väl fungerande statsapparat är livsmedelssäkerhet omöjlig att uppnå för individen, som är det egentliga primära målet för analysen. Det är därför också av största vikt att se till den komplexa relationen mellan individuell och nationell säkerhet.

Komplexiteten ligger, som jag visat på tidigare, i det faktum att stater kan i sig själva utgöra ett stort hot mot individer och vice versa. Detta gör inte kopplingen mellan stat och individ mindre aktuell, utan tvärtom än mer nödvändig att belysa i en analys kring alla former av säkerhet (Sheehan, 2005: 5, 10, 49). Stat och individ får inte ses som separata utan snarare som potentiellt ömsesidigt förstärkande. Viktigt är dock att komma ihåg att skilja mellan mänsklig säkerhet och nationell säkerhet. Nationell säkerhet syftar främst på beskyddandet av staten från attacker och aggressioner utifrån, mänsklig säkerhet handlar om att skydda individer och grupper från alla typer av våld. Jag anser att teorin om livsmedelssäkerhet knyter an till teorin om mänsklig säkerhet på olika sätt. I olika grenar av teorin om mänsklig osäkerhet förknippas våld, och hot om våld, med fattigdom, hunger, sjukdomar, bristande statskapacitet och diverse former av socioekonomisk och politisk ojämlikhet. Dessa koncept är också centrala inom livsmedelssäkerheten. Vidare kan livsmedelssäkerhet också kopplas till mänsklig säkerhet genom att tala om säkerhet genom olika friheter, nämligen *freedom from fear* och *freedom from want* (Kaldor *et al*, 2007: 273, Shaw, 2007: 429). Detta är en förutsättning för att livsmedelssäkerhet ska existera och en nödvändig grund för både rättvisa och hållbarhet. Därför kan inte perspektivet om livsmedelssäkerhet delas in som enbart ekonomiskt, politiskt eller socialt, utan måste ses som ett överbryggande koncept mellan dessa olika sektorer. Vidare måste också livsmedelssäkerhet, precis som mänsklig säkerhet, adresseras som en kombination av det omedelbara behovet för stabilitet och behovet att, över en längre tid, adressera ohållbara strukturella tillstånd (Kaldor, 2007: 279, 281).

3 Livsmedels(o)säkerhet

3.1 Konflikt och livsmedelssäkerhet

Den överväldigande majoriteten av krig som förs idag är inbördeskrig. Fler än femtio inbördeskrig beräknas ha utspelat sig de senaste arton åren, och under perioden 2000-2007 har trettio tre inbördeskrig härjat, varav nitton av dessa fortfarande befinner sig i en konfliktsituation (Addison, 2003: 1, Ross, 2003: 6, Shaw, 2007: 399, Sydsvenskan). Denna krigstrend har visat sig vara ihållande och de senaste decennierna har två nya inbördeskrig brutit ut varje år (Collier, 2007: 32). Inbördeskrig ställer den traditionella säkerhetsdiskursen på sin spets och gör det svårt att överhuvudtaget tala om nationell säkerhet i relation till inbördeskrig, eftersom en sådan inte kan anses existera (Buzan, 1991: 53). Det finns många olika förklaringsfaktorer som används i diskussionen om varför inbördeskrig uppstår och eftersom dessa konflikter äger rum inom stater, snarare än mellan stater, så blir den naturliga följderna att söka svaret på orsakerna internt snarare än externt (Sheehan, 2005: 76). Somliga menar att den främsta anledningen till inbördes konflikter är långtgående etniska och religiösa motsättningar, andra använder sig av förklaringen att bristen på demokrati leder till konflikt, andra förklaringsmodeller gäller ekonomisk ojämlikhet eller djupt rotad kolonialism (Collier, *et al*, 2003: 53). Författarna till Världsbankens rapport *Breaking the Conflict Trap* anser dock inte att någon av dessa förklaringar kan understödjas statistiskt, utan visar istället på andra anledningar till varför inbördeskrig uppstår. De menar att det mest uppenbara mönstret att urskilja i relation till inbördeskrig är att fenomenet är koncentrerat till de fattigaste länderna i världen. Författarna menar vidare att krig inte enbart genererar fattigdom, utan att fattigdom också markant ökar riskerna för inbördeskrig (Collier, *et al*, 2003: 53, Collier, 2007: 19). Fattigdom innebär således en direkt säkerhetsrisk för ett land, då detta är en orsak till varför inbördeskrig bryter ut. Vidare måste fattigdom också ses som en säkerhetsrisk, inte minst i relation till brist på utveckling, för den enskilde individen. Jag menar att det ultimata och mest grundläggande hotet för individer, som också leder till stor frustration och rädsla, är att, genom fattigdom, vara livsmedelsosäker och inte ha råd att skaffa sig själv eller sin familj mat för dagen. Precis som med fattigdom kan låg livsmedelssäkerhet ses som både en orsak till krig och som en konsekvens av konflikter. De flesta konflikter som utspelar sig idag gör detta i regioner som i hög grad präglas av livsmedelsosäkerhet. Ett talande exempel på detta är att av världens tjugo fattigaste länder har sexton lidit av konflikt de senaste femton åren. Ett annat exempel är Afrika söder om Sahara,

där mer än hälften av de länder som lider av konflikter också är drabbade av hungersnöd (Addison, 2003: 7, Shaw, 2007: 41, 399, SOU, 2002: 21f).

3.2 Det post-konfliktuella samhället och livsmedelssäkerhet

The history has shown that solution of the food and nutrition security problem lies not only in the food and agriculture sphere but in other economic and social sectors, and in the maintenance of peace and security (Shaw, 2007: 458).

Då fredsavtal skrivs under och parterna i konflikter lägger ner sina vapen räddas och sparas många liv. Dock innebär inte eldupphör att alla människor överlever krigets konsekvenser och inte heller är det med automatik som säkerhet följer ett fredsavtal. Vad freden inte heller garanterar är bättre levnadsförhållanden för befolkningen, framförallt de fattiga är särskilt utsatta och hamnar lätt utanför den nationella återhämtningen och återuppbyggnaden (Addison, 2003: 1, 5, 8). Med rätta har stort fokus lagts på hur krigssamhällen på bästa sätt ska kunna uppnå fred och på hur den hållbara freden ska kunna bli möjlig genom exempelvis demokratiska val och jämlika institutioner. Olika forskare har olika svar på frågan om hur ett samhälle på bästa sätt går från konflikt till post-konflikt och sedan till hållbar fred. Under 1900-talet fram till idag har det fredsbyggande arbetet varit strakt knutet till teorin om den demokratiska freden och därmed också varit styrt av demokratiska normer och liberalisering. Detta har länge, på många sätt och av många forskare ansetts vara den säkraste vägen mot hållbar fred (Paris, 2005: 5). Min ambition är inte att ifrågasätta detta arbete och inriktning, men eftersom visionen om den demokratiska freden har varit grundläggande för det fredsbyggande arbetet och därmed också ett centralt mål för post-konfliktuella stater under de senaste decennierna, så får detta också bli min utgångspunkt i diskussionen om livsmedelssäkerhet i post-konfliktuella samhällen. Jag menar att samhällen som återhämtar sig från konflikt inte har råd att låta livsmedelssäkerhet uppstå genom demokrati, utan att livsmedelssäkerhet är en grundförutsättning för att demokrati ska kunna råda. Därför måste denna absolut grundläggande frihet, rättighet och säkerhet vara det första att prioritera då ett samhälle ska byggas upp på nytt (Addison, 2003: 15). Att skapa valsysteem genom ”quick fixes” och försöka bygga demokrati på gamla institutioner och aktörer kan vara en direkt kontraproduktiv strategi då det gäller både hållbar fred och individers säkerhet. Risken stor att strategin utförs ”top-down” och därmed utesluter en majoritet av befolkningen och freden riskerar byggas på elitism och gamla strukturer (Addison, 2003: 1, Chopra, 2002: 991f, De Zeeuw, 2005: 482, 484, 488). Hur freden byggs spelar naturligtvis en avgörande roll för både individers möjlighet till utveckling och säkerhet och därmed också statens framtida utsikter. Tyvärr visar erfarenheten på att freden i många post-konfliktuella samhällen ofta är väldigt ömtålig och staten karaktäriseras allt för ofta av våldsamheter och grava

överträdelser mot de mänskliga rättigheterna. Dessutom återfaller många ”post-konfliktuella” länder i konflikt efter en tid av ”störd” fred, såsom var fallet i exempelvis Sierra Leone och i Angola. Det är därför många gånger svårt att tala om ”post-konfliktuella” samhällen. Ett stort problem inom dessa samhällen är att de som kontrollerar den post-konfliktuella statsapparaten ofta antingen är oförmögna eller ovilliga att se till att landets återuppbyggnad och utveckling kommer alla till gagn. Ett exempel på detta är jämförelsen mellan Angola och Moçambique. Angola har misslyckats stort i relation till Moçambique gällande att tillgodose landets fattiga med en förbättrad levnadsstandard, detta trots att landet besitter mycket större resurser och bättre förutsättningar, i form av olja, än Moçambique (Addison, 2003: 1). Detta kan, som historien visat, medföra stora risker för nya utbrott av stridigheter. För det första kan detta resultera i att många av dem som tjänade på att kriget härjade kan vara villiga att gå emot fredsfördraget för att återvända till slagfältet då freden hotar deras intressen (Addison, 2003: 4f, 7). Vidare menar forskare att om friheterna inte förbättras för människor, om ojämlikheter kvarstår och fattigdomen hålls hög är det mest troligt att konflikten återuppstår (Addison, 2003: 5, 19, Boyce, 1995: 2067). Således är det inte endast gamla krigsherrar som kan stå för ett återutbrott av konflikt. Fortsatt fattigdom och ojämlikhet efter fredsavtalet skapar stor frustration hos utsatta individer och dessa kan också utgöra ett direkt hot mot den hållbara freden. Ett nytt utbrytande av krig är intressant i relation till livsmedelssäkerhet också då en återgång till konflikt innebär att individer än en gång inte kan sig ur onda cirklar, hopplösheten späds på och förutsättningarna för utveckling minskar allt mer.

För att komma ur dess onda cirklar menar jag att livsmedelssäkerhet måste relateras till det post-konfliktuella samhället utifrån fokus på två olika perspektiv; sociala och politiska institutioner, samt ekonomisk utveckling. Detta är av högsta vikt då livsmedelssäkerhet är ett komplext fenomen som kräver samarbete över sektorers gränser (Sen, 1999: 241, Shaw, 2007: 393). Vidare så är det många gånger både svårt och inte ens önskvärt att skilja på ekonomiska, politiska och sociala institutioner, då de många gånger är överlappande och interdependenta. I detta fall anser jag dock att det är viktigt att understryka deras vikt separat för att samtidigt visa på gemensamma drag och relevans i relation till livsmedelssäkerhet.

Trots fredsavtal och eldupphör är ofta post-konfliktuella samhällen fortfarande, direkt efter kriget, uppbyggda på samma institutioner som under kriget. Eftersom institutionerna både kan ha varit en anledning till, eller åtminstone en förutsättning för, att konflikten brutit ut och är dessutom boven i dramat då det gäller svält och hunger, är det också oftast dessa institutioner som måste förändras för att en hållbar fred och livsmedelssäkerhet ska kunna uppnås (Paris, 2005). Vad som är typiskt för den institutionella sektorn i krigsdrabbade samhällen är att de är politiskt och administrativt svaga, och många gånger saknar de legitimitet. Addison menar att det är svårt att förändra institutioner i krigsdrabbade områden och än svårare blir det om institutioner diskriminerar en grupp över en annan. Vidare menar han att en hållbar fred endast kan uppnås om ett lands återuppbyggnad sker genom ett brett perspektiv där samtliga medborgare

inkluderas, framförallt de fattiga (Addison, 2003: 4f). Denna återuppbyggnad och förändring av en stats institutioner måste få ta god tid, då en hållbar fred inte kan byggas på en "quick fix" politik, precis som livsmedelsosäkerhet inte kan botas genom matbistånd. Dåligt designade institutioner kan ytterligare späda på de fattigas och livsmedelsosäkras undermåliga tillstånd (Addison, 2003: 4, 8, De Zeeuw, 2005: 482). Samtidigt som det är viktigt att upprätta välfungerande institutioner, då detta är en förutsättning för att livsmedelssäkerhet ska kunna råda för alla, så är det också viktigt att belysa vikten av snabba åtgärder för att politiskt och ekonomiskt stärka de fattiga och utsatta. Detta är inte minst viktigt utifrån förståelsen att det ofta är dessa individer som annars lätt hamnar efter i utvecklingsprocessen och därmed också hamnar utanför hela landets återbyggnad (Addison, 2003: 8, Boyce, 1995: 2067).

I en diskussion om institutioner är det också nödvändigt att belysa det faktum att post-konfliktuella samhällen i mångt och mycket ofta är uppbyggda på informella institutioner. För att mattillgången skall kunna fungera och komma alla till gagn i dessa samhällen krävs att både de formella och de informella institutionerna fungerar. Detta betyder dels att maten måste sluta att användas som en påverkans- och makt faktor av krigsherrar, eliter eller majoriteter. Det är viktigt att komma ihåg att genom att kontrollera mat så kontrolleras också hunger och därmed andra friheter, rättigheter och i grunden också hela människors liv. Ett exempel där maten har använts som krigsföring, och där det inte råder någon tvekan om att kriget är den största orsaken till svältkatastrofen, är i Sudan. I Sudan har inbördeskrig skapat svältkatastrofer bland hundratusentals människor som flytt undan krigsherrars härjningar eller förhindrats att under redan marginella förhållanden odla sin mat. Kriget har här förts med medel av förstörelse av odlingsresurser och berövande av mat, i lika stor utsträckning som kriget har utövats med som traditionella vapen (Ohlsson, 1998: 4).

Vidare, måste de informella institutionerna också sättas i relation till att många post-konfliktuella samhällen under en lång tid har präglats av opportunistiska beteenden, där korruption tillsammans med krigsprofitering har föregått det nationellt långsiktiga tänkandet och planerandet. Därför är det också av högsta vikt att de informella institutionerna fungerar i samhället och där både majoriteter, minoriteter, eliten och de fattiga kan ha förtroende för att en grupp inte "tar allt" (Leftwich, 2005: 696f). Detta är särskilt viktigt i länder med rika naturtillgångar, som många människor är beroende av för både liv och utveckling (Addison, 2003: 9).

Precis som att de politiska och sociala institutionerna kan ha varit en anledning till, eller förutsättning för, att konflikter bryter ut från första början, så bidrar också landets ekonomi före kriget till konflikten. Snarare än att spendera statliga medel på hela samhället och dess utveckling kan dessa istället ha använts för att diskriminera särskilda grupper eller regioner. Om dessa ekonomiska fördelningsojämlikheter inte förändras och förbättras är risken stor att ett post-konfliktuellt samhälle snart kastas tillbaka i strid. För att värna om en hållbar fred och göra det möjligt att bygga upp ett samhälle efter krig, krävs det därför att ekonomiska institutioner reformeras för att den mänskliga utvecklingen och ekonomiska tillväxten ska kunna säkras. Detta är dock lättare sagt än gjort, då

karaktäristika för ett post-konfliktuellt samhälle är att statapparaten är högt skuldsatt, vilket delvis beror på att både den ekonomiska och sociala infrastrukturen är raserad. Detta är högst problematiskt då detta ofta innebär att den informella ekonomin är stor, ibland också större än den formella ekonomin, och därmed blir både transparens, ansvarsutkrävande och jämlik fördelning svårt (Addison, 2003: 4, Nordstrom, 2004: 106f). Ytterligare en konsekvens av detta är att den ekonomiska tillväxten, som är en förutsättning för individers säkra inkomst och livsmedelssäkerhet, hålls tillbaka och förblir underutvecklad. Detta bidrar till att folket och deras utveckling också hålls tillbaka, tillsammans med deras möjlighet att bryta sig ur fattigdomen.

Som jag tidigare nämnt, råder relativ konsensus kring att livsmedelssäkerhet till största del beror på fattigdom. Många forskare menar att bästa bot på fattigdom är ekonomisk utveckling. Således borde också ekonomisk utveckling också kunna ses som den slutgiltiga lösningen på livsmedelssäkerheten. Ett exempel på detta är i Afrika söder om Sahara, där det finns stora problem med såväl livsmedelssäkerhet och inbördeskrig, är frånvaron av tillväxt i livsmedelsproduktionen inte det avgörande problemet, utan snarare den allmänna frånvaron av ekonomisk tillväxt (Sen, 1999: 231, 249, 251, Shaw, 2007: 39).

Samtidigt som den etiska kostnaden av livsmedelssäkerhet måste ses som oacceptabel, får man inte heller glömma bort den ekonomiska kostnaden av hunger som är katastrofal för både individ och stat, och i längden också ohållbar. Människor som lever under låg livsmedelssäkerhet kan inte producera eller arbeta i samma utsträckning som de som är livsmedelssäkra. Detta bidrar till större skillnader i inkomst och kan leda till att hela samhällen eller regioner blir lidande. Det beräknas att hunger och dåligt näringsintag, till följd av låg livsmedelssäkerhet, kostar världen 46 miljarder år av produktion varje år (World Bank, 2007 95, Shaw, 2007: 393, 396, 432). Således är det tydligt att en stats dåliga ekonomiska institutioner och livsmedelssäkerhet är ömsesidigt förstärkande och är också beroende av varandra för att förbättras.

3.3 Fattigdom och livsmedelssäkerhet

Overcoming poverty is not a gesture of charity. It is an act of justice. It is a fundamental human right, the right to dignity and a decent life. While poverty exists, there is no true freedom

(Nelson Mandela, Trafalgar Square, 2005, Guardian.co.uk, Shaw, 2007: 387)

Jag anser att det är näst intill omöjligt att föra en diskussion kring livsmedelssäkerhet utan att ägna särskild uppmärksamhet åt fattigdom. Jag vill göra detta utifrån föreställningen att både fattigdom och säkerhet måste relateras till Kants idé om att behandla staten som medel och individen som slutmål, inte tvärtom (Sheehan, 2005: 77).

Begreppet fattigdom används ofta som ett relativt begrepp för att beskriva länders, men också individers, ekonomiska situation och har många gånger och på

många sätt har kommit att karaktärisera tredje världen (Isbister, 2006: 17). Dock är det viktigt att klargöra att fattigdom innefattar mycket mer än endast bristande inkomst och materiell levnadsnivå. För individen innebär fattigdom en brist på säkerhet, inskränkta mänskliga rättigheter och friheter, brist på möjligheter samt en oförmåga att kontrollera och ha inflytande över stora delar av sin levnadssituation (Isbister, 2006: 17f, World Bank, 2005: 49f, Kanbur 2007: 8, Sheehan, 2005: 76). Fattigdom sett ur samtliga dessa aspekter är av stor relevans för skapandet av livsmedelssäkerhet.

Det finns idag väldigt få människor som argumenterar emot att fattigdom och hunger är starkt sammankopplade och förstärker varandra negativt (SOU, 2002: 16, 28, 69). Även om hungersnöd och svält kan uppstå till följd av en mängd olika orsaker och anledningar så argumenterar de flesta forskare för att fenomenet i grund och botten likväl är ett symptom på bristande köpkraft och brist på resurser. Nationella kriser, som till exempel naturkatastrofer, kan inträffa. Fungerande statsapparater har dock reserver i form av både mat och pengar, som med nödvändighet måste fördelas jämt mellan befolkningen, olika regioner och grupper i landet. Hungersnöd kan förhindras också genom att de som hotas av svält ges en möjlighet att ta igen förlorade inkomster genom sysselsättning och därmed också erbjuds en möjlighet att konkurrera om den existerande maten på marknaden. Framgångsrika exempel på detta är bland andra Botswana och Indien (Sen, 1999: 230, 251f).

Oftast är det dock inte så att det är bristande livsmedelsproduktion eller naturkatastrofer som gör att människor svälter, dels då det finns överskott av mat på den internationella marknaden och dels för att hungersnöd kan inträffa också utan att det sker någon nedgång i livsmedelsproduktionen eller finns någon egentlig brist på mat överhuvudtaget (Sen, 1999: 251f, SOU, 2002: 81). På många sätt handlar den här diskussionen om nationellt ansvarstagande och inom detta ryms den stora skillnaden mellan nationell kapacitet och nationell vilja. Även om den nationella kapaciteten finns för att hela befolkningen ska kunna ha en inkomst och vara livsmedelssäkra spelar de politiska prioriteringarna en avgörande roll. Ett exempel på detta är Zimbabwe som tidigare har varit ett land som producerat mer än tillräckligt med mat men där delar av befolkningen har lidit av akut svält till följd av grovt politiskt och ekonomiskt vanstyre (SOU, 2002: 20). I relation till detta menar Amartya Sen att ” [...] *det är viktigt att förstå orsakssammanhangen på ett tillräckligt generellt sätt och inte bara i termer av något mekaniskt jämviktsläge mellan livsmedel och befolkning* ” (Sen, 1999: 230). Han menar vidare att fokus i en analys av livsmedelssäkerhet är individens ekonomiska förmåga och frihet att skaffa tillräckligt med mat, antingen genom att odla den själv eller genom att köpa den (Sen, 1999: 230, 234f).

Som sagt, det råder knappast någon oenighet kring att fattigdom vanligtvis är grundorsaken till svält och hunger, men vad som ofta glöms bort i diskussionen är att hunger och svält också kan vara grundläggande orsaker till fattigdom (Shaw, 2007: 387, 391, SOU, 2002: 11). Detta är nödvändigt att ta upp också i relation till varför inbördeskrig bryter ut och varför livsmedelssäkerhet är en viktig faktor då den hållbara freden ska byggas. Som jag nämnde tidigare menar forskare, såsom Collier, att fattigdom är ett starkt gemensamt drag för konflikтуella samhällen och

också en grundorsak bakom varför konflikter bryter ut (Collier, *et al*, 2003: 53, Collier, 2007: 19, Shaw, 2007: 456). Svält och hunger bidrar starkt till social och politisk instabilitet, som ytterligare försvårar statligt arbete för att minska fattigdomen, på en mängd olika sätt. Hunger sänker människors kapacitet till fysisk aktivitet, vilket innebär minskad arbetsförmåga och minskad inkomst för individer och familjer. Vidare innebär brist på mat att individers förmåga att utvecklas både fysiskt och mentalt minskar, vilket leder till sämre hälsa, högre dödlighet, men också sämre resultat i skolan. Hunger och fattigdom är också ett tillstånd som allt för ofta går från generation till generation. Hungriga mödrar föder ofta sina barn in i hungriga miljöer, där den mänskliga utvecklingen tvingas stå stilla, eller försämrats, till följd av bristande möjligheter (Shaw, 2007: 387, 396). Barnen hamnar i en extremt utsatt situation då det gäller fattigdom och livsmedelsosäkerhet. Det sägs att ett barn dör av hungerrelaterade sjukdomar var femte sekund och inom det närmaste året kommer en miljon barn under fem år ha avlidit av undernäring. UNICEF har kartlagt tjugotre utvecklingsländer där mer än trettio procent av barnen under fem år är måttligt till gravt underviktiga och värst ser situationen ut i Afrika söder om Sahara (Shaw, 2007: 388, 392, 400, World Bank, 2007: 95).

Bilden av svält, fattigdom och utveckling ser olika ut i olika regioner, länder och kontinenter. De högsta siffrorna gällande svält och otillräcklig tillgång till mat återfinns i södra och östra Asien samt i sub-Sahara regionen där en av tre människor beräknas lida av kronisk hunger. Situationen i Asien har dock visat på en stadig förbättring för varje år och stora delar av världen, tillsammans med dess invånare, blir rikare och når nya höjder av utvecklingsnivåer (World Bank, 2007 94). Trots detta visar siffror på att ett skrämmande antal av världens sex miljarder invånare lever under existensminimum på en dollar om dagen. Källorna för siffrorna gällande hur många människor som lever under existens minimum varierar, men beräkningar visar på att en femtedel av jordens befolkning, 1,1 – 1,2 miljarder människor, lever under dessa förutsättningar och förhållanden. Än mer skrämmande är kanske också att samma beräkningar visar på att mellan 1,2 - 2,8 miljarder människor, den högsta siffran visar på nästan hälften av jordens befolkning, lever på en budget av mindre än två dollar per dag (Shaw, 2007: 415, SIWI, *et al*, 2005: 19).

3.4 (O)jämlighet och livsmedelssäkerhet

”De frågor som bör undersökas handlar om både icke företagna åtgärder och om företagna åtgärder. Eftersom hungersnöd fortsatt att inträffa i olika länder ända in i vår tid med dess aldrig förr skådade välstånd, så förblir frågorna om den statliga politiken och dess effektivitet lika relevanta idag som de var för 150 år sedan” (Sen, 1999: 243).

Nära kopplat till fattigdom är den snedfördelning av ett samhälles resurser och de ojämlika förhållanden som råder i de flesta länder som har ett högt antal av

livsmedelsosäkra individer och grupper. Som jag nämnde i föregående avsnitt innebär fattigdom ett förnekande av såväl rättigheter och friheter som säkerhet, därmed växer också ojämlika förutsättningar till utveckling fram (Isbister, 2006: 18). Denna ojämlikhet i val och möjligheter som många människor världen över erfar spär också på den enorma känsla av maktlöshet och utanförskap som livsmedelsosäkerhet för med sig (Isbister, 2006: 17, 20, 189, World Bank, 2006: 49). Fattigdom som fenomen är aldrig jämt fördelat, varken mellan eller inom stater och inte heller mellan könen (Isbister, 2006: 21, Panic, 2005: 3f). Varje samhälle har rika, medelklass och fattiga, och klyftorna däremellan varierar mellan länder, men ofta är klyftorna väldigt stora mellan fattiga och rika, mellan de som har råd och tillgång till mat för dagen och de som inte har det (Gleick, 1993: 89, WHO & UNICEF, 2005: 6).

Djupt rotad ojämlikhet, inte enbart ekonomisk ojämlikhet i form av strukturella skillnader i inkomst, utan också social ojämlikhet såsom mänsklig utveckling karaktäriserar ofta de samhällen som befinner sig i en tid före konflikt bryter ut, under tiden konflikten härjar och i det post-konfliktuella arbetet. Eftersom kriget förstärker skillnader mellan människor, grupper och regioner och därför är det också av högsta vikt att det görs förändringar i det post-konfliktuella samhället som bygger på jämlik fördelning av makt och resurser. Om detta inte görs och de sociala ojämlikheterna, tillsammans med ekonomisk marginalisering, fortsätter, finns risken att ojämlikheten mellan individer uppfattas som tydligare och därmed växer också känslan av utanförskap, diskriminering och frustration. Detta kan i sin tur leda till att ytterligare eller förnyade splittringar och spänningar mellan individer och grupper växer sig allt starkare och den mänskliga osäkerheten tar sig desperata uttryck. Därmed innebär ojämlikhet också en risk för såväl utveckling som fred (Addison, 2003: 2, 11, 18, Boyce, 1995: 2067, 2069, Ohlsson, 2000: 3, Panic, 2005: 4f). Även om jämlikhet är en förutsättning för hållbar fred, säkerhet och stabilitet så finns det också stora svårigheter med dess upprättande. På många sätt är konflikten ofta närvarande trots dess formella avslutande, dels genom, som jag tidigare har redogjort för, institutioner och ekonomi, men också då det kommer till rätten och ägande över land och markområden. Under konflikten kan de som har tillgång till krigstidens "skuggeekonomi", såsom biståndsmat på den svarta marknaden, skaffa sig en fördel som också blir tydlig under tiden efter kriget. Vidare är det vanligt att de fattiga, direkt efter kriget, förlorar i kampen om att återta naturkapital som de förlorade under (Addison, 2003: 2, 11, 13, 17, Ohlsson, 1998). Dessa konflikter över ägande har en tendens att fortsätta långt efter det att inbördeskriget anses vara avslutad, men det är också av högsta vikt att äganderätten stärks genom reformer då det, som sagt, oftast är de fattigaste som förlorar mark och ägande både under och efter konflikt. Detta resulterar inte enbart i att de blir än fattigare, de förlorar också sin tillgång till inkomst och sin mat genom att förlora sitt jordbruk eller sin boskap. Därtill faller de fattiga hushållen och individerna allt längre efter i utveckling, försvagas allt mer och får det svårare att effektivt ta del av den nationella utvecklingen. Dock måste det också sägas att det finns stora risker med jämlikhetsreformer, särskilt då konfliktrisken kan öka när grupper som

gynnats av det tidigare systemet finner sig stå inför nya och kännbara restriktioner.

I relation till att se de stora skillnaderna i möjligheter mellan individer och grupper i ett samhälle är det också intressant att se till den problematik inom post-konfliktuella samhällen som kallas för "brain-drain", ett fenomen som länder i konflikt ofta hamnar i. Landets intellektuella flyr ofta sina konfliktfyllda länder och kommer inte alltid tillbaka. Med detta utsätts inte endast landet för en avsaknad i politiskt deltagande utan förlorar också potentiella medverkare i stats- och fredsuppbyggnadsarbetet. Med detta sagt finns det ytterligare en aspekt av "brain-drainen" att belysa. Alla kan inte lämna ett konfliktdrabbat land. De som gör detta har i regel ekonomiska resurser och är därtill ofta välutbildade. Det är dock inte dessa individer som skulle hamna i en situation av svält även om de hade valt att stanna kvar i landet. Fattiga människor och familjer är inte endast de som lider i störst utsträckning av kronisk hunger, det är också dessa som är mest utsatta och löper högst risk för svält och hungersnöd. Ett tydligt mönster gällande svält och hungersnöd är att fenomenet är väldigt ojämnt fördelat över befolkningen och dessutom är det högst ovanligt att svält är en dödsorsak för människor med ekonomiska tillgångar och sällan har det hänt att hunger har tagit livet av en fattig stats ledare (Sen, 1999: 255, Shaw, 2007: 433). Därför är det också så att svältkatastrofer och livsmedelsosäkerhet är högst avgränsade företeelser. Det är sällsynt att svält påverkat mer än 5 till 10 procent av befolkningen och därför kan det vara missvisande att försöka förstå livsmedelsosäkerhet i termer av genomsnittlig livsmedelstillgång per capita (Sen, 1999: 239).

Ytterligare en aspekt av ojämlikhet i förhållande till livsmedelsosäkerhet är relationen mellan de styrande och de styrda. Den politiska ekonomi som förhindrar respektive orsakar svält vilar många gånger på både uppfattningar och synsätt som skiljer de styrande och styrda, samt skiljer de som har makt från dem som står utan makt eller auktoritet. Känslan av avstånd och ett främlingskap, mellan oss och dem, är ett viktigt grunddrag i svältkatastrofer, då det sociala och politiska avståndet mellan styrande och styrda kan spela en avgörande roll för att svälten inte förhindras. Detta avstånd är påtagligt i analysen av den hungersnöd som ödelade Irland under 1840-talet och dödade en högre andel av befolkningen än någon annan känd hungersnöd i världshistorien. Samma avstånd mellan styrande och styrda som var påtagligt i Indien och på Irland under 1800-talet och under deras främmande styre finns också tydligt att finna i samtida svältkatastrofer såsom i Etiopien, Somalia, Sudan och i många andra länder i Afrika söder om Sahara, där hungersnöd och svält har varit möjligt på grund av de politiska privilegier som regeringsföreträdarna besitter (Sen, 1999: 242, 246, 254).

Vanligtvis är det inte så att alla individer får sina mänskliga rättigheter kränkta inom en region, stad eller stat genom att ha otillräcklig tillgång på livsmedel, vissa grupper och individer är mer utsatta än andra. I tidigare avsnitt har jag redan nämnt barnens utsatta roll och jag anser inte att man kan hålla en diskussion om jämlikhet utan att explicit nämna kvinnornas position i relation till livsmedelssäkerhet. Kvinnor, tillsammans med barnen, är särskilt utsatta för svält och hunger och studier i Zambia har visat att både ålder och kön är avgörande

faktorer för hur nivån på livsmedelssäkerhet i ett hushåll ser ut (Shaw, 2007: 388, Sitko, 2008: 7). Siffror visar att kvinnor spenderar mer av sin inkomst än männen på mat och livsmedel, vilket också innebär att en stor del av den börda, som införskaffande av mat innebär för många, faller på kvinnan (World Bank, 2007: 95). Kvinnor är också ofta diskriminerade på såväl arbetsmarknaden som i rätten till ägande av land, även om de formellt sett är likställda mannen. I både post-konfliktuella Eritrea och Angola visar indikatorer på mänsklig utveckling att kvinnorna har det värre ställt än männen. Detta bidrar också till kvinnors svårigheter att helt delta i rekonstruktionen av det post-konfliktuella samhället och att ta del av de möjligheter som möjliga ekonomiska reformer borde erbjuda (Addison, 2003: 2, 5, 11). Livsmedelssäkerhet står givetvis inte som ensam förklaringsfaktor bakom kvinnors utsatthet, men blir ofta en konsekvens av denna företeelse och bidrar till att de onda cirkelarna hålls vid liv.

3.5 Jordbruk och livsmedelssäkerhet

I en studie om livsmedelssäkerhet finner det sig också naturligt att ge jordbruket, dess roll och betydelse, extra utrymme inom diskussionen. Jordbruket fungerar i många länder, inte minst i världens utvecklingsländer, som ekonomins ryggrad eftersom jordbruket både producerar mat till befolkningen, fungerar som arbetsgivare och genererar inkomster genom export (Schweigman, 2008: 173, SOU, 2002: 29). Samtidigt beräknas bortåt tre fjärdedelar av jordens fattiga vara bosatta på landsbygden och somliga forskare menar att hunger och fattigdom i huvudsak är ett ruralt fenomen. I Afrika är majoriteten av alla jordbrukare bönder som på sina små gårdar i huvudsak producerar mat för eget bruk och konsumtion. Dessa bönders situation är ofta väldigt ömtålig och känslig, framförallt då deras livssituation är beroende av regelbundet regn och goda skördar (Schweigman, 2008: 173-174, World Bank, 2007: 94f). Andra anledningar till att människor inte har tillgång till tillräckligt med mat beror också på att de lokala marknaderna fungerar dåligt och att informationen samt kunskapen om hur marknader fungerar många gånger saknas. Vidare har många människor på landsbygden ofta svårt att ta sig till de existerande marknaderna eller platser där de kan sälja eller byta till sig det de behöver. Detta beror ofta på en kombination av avsaknad av transportmedel och undermålig infrastruktur (SOU, 2002: 29f).

Som jag tidigare redogjort för kan låg livsmedelssäkerhet ses som både en orsak till, och en konsekvens av, konflikter. De flesta konflikter idag äger rum i regioner som till stor del är beroende av jordbruk och där situationen, också utan konflikt, ofta är väldigt ömtålig. Afrika är ofta uppfattat som epicentrum för både konflikt och svält och i regionen söder om Sahara är mer än hälften av de länder som lider av konflikter också drabbade av hungersnöd (Addison, 2003: 7, SOU, 2002: 21f). Om konflikter, fattigdom och livsmedelssäkerhet går hand i hand och den främsta säkerhetsproblematiken kring både mat och fattigdom återfinns på landsbygden, då kan man också dra slutsatsen att det ofta är här som konflikter har sin grogrund (Hadley & Patil, 2008: 225, Ohlsson, 2000: 6). Därmed vill jag

påstå att mycket av det konfliktförebyggande och post-konfliktuella arbetet måste utgå från landsbygden och jordbruket för att stärka livsmedelssäkerheten och därmed minska fattigdomen och öka den mänskliga säkerheten. Dessutom menar forskare att eftersom jordbrukssektorn är den främsta möjligheten för människor i utvecklingsvärlden att skaffa en inkomst innebär också främjandet av jordbrukssektorn en förutsättning för utveckling och ekonomisk tillväxt och därmed också ett svar på fattigdom och livsmedelssäkerhet (Addison, 2003: 17, Schweigman, 2008: 173, SOU, 2002: 69, 81). En utveckling och satsning inom jordbruket skulle framförallt kunna komma att gynna kvinnorna i dessa regioner och därmed ge dem en större möjlighet till ekonomisk utveckling och större säkerhet (World Bank, 2007: 95).

Samtidigt som jordbruket också i framtiden kommer att fortsätta spela en viktig roll gällande hanteringen av problematiken kring livsmedelsosäkerhet och fattigdom, så är det också viktigt att komma ihåg att varken hungersnöd eller svält enbart hänger samman med livsmedelsproduktion och utveckling inom jordbruket (World Bank, 2007: 94f, Schweigman, 2008: 174f). Vid sidan om en utveckling inom jordbruket är det också viktigt att se till hur ekonomin som helhet fungerar samt vilka politiska och samhällseliga åtgärder som vidtas för att göra människor kapabla att ta sig ur fattigdomen och skaffa sig mat. Detta betyder att för att förstå och kunna åtgärda orsakerna till hunger krävs en bredare analys av hela det ekonomiska systemet, snarare än enbart en redovisning av produktion och utbud av livsmedel (Sen, 1999: 231, 234, Moench *et al*, 2003).

4 Sammanfattande slutsatser

Som jag har visat på i min uppsats är livsmedelssäkerhet inte enbart något som går hand i hand med konflikter och dess utbrott, utan också en förutsättning för att hållbar fred ska kunna byggas. Min ambition har inte varit att skapa en helt ny teori eller ens att utpeka tillgången på mat som en ensam avgörande faktor gällande varken konflikt eller hållbar fred. Snarare har jag velat visa på varför inkorporerandet av livsmedelssäkerhet i det post-konfliktuella arbetet kan bidra till ett faktiskt uppbyggande av hållbar fred. Detta har jag gjort inom ramen för den breddade säkerhetsdiskursen genom att belysa individens säkerhet i relation till staten. Här har mitt grundläggande antagande varit att staten måste ses som ett medel för säkerhet för individen, men att verkligheten ofta visat att staten istället utgör det främsta hotet mot individen. På många sätt har min diskussion grundat sig i antagandet om nationellt ansvarstagande, men där jag också har gjort en tydlig skillnad mellan nationell kapacitet och nationell vilja. Jag har visat på livsmedelssäkerhetens roll i både fattigdom, ojämlikhet och jordbruket och i relation till detta förklarat vilken roll institutionernas uppbyggnad spelar. Jag har också pekat på betydelsen av att bygga hållbar fred på en bred grund där alla i samhället inkluderas och får ta del av den nationella utvecklingen.

Vidare, har jag i min studie också visat på olika kausalförlopp. Att fattigdom är en grundorsak till varför inbördeskrig bryter ut och att inbördeskrig skapar fattigdom råder det relativt konsensus kring. Därtill har jag argumenterat för att livsmedelsosäkerhet inte enbart är en konsekvens av fattigdom och konflikt, utan också en orsak till de båda. Därför menar jag också att den hållbara freden är dömd att misslyckas om inte denna byggs utifrån fokus på livsmedelsosäkerhet parallellt och tillsammans med fattigdom och ojämlikhet. Att ignorera livsmedelsosäkerhetens roll i det fredsbyggande arbetet betyder att arbetet försvåras, då hunger starkt bidrar till både ekonomisk, social och politisk instabilitet.

Det tycks råda en stillatigande pessimism gällande fattigdom och svält, som förväntas förvärras på längre sikt, inte minst på grund av befolkningsökningen i världen. En ny fokus på livsmedelssäkerhet, inte som en konsekvens av något, utan som ett mål och medel i sig självt, kan skapa nya verktyg i kampen mot fattigdom och stärkandet av den hållbara freden. Därtill skapas nya möjligheter att öka insatserna för att uppnå livsmedelssäkerhet, snarare än att undvika livsmedelsosäkerhet.

5 Referenser

- Addison, Tony, 2003. "Africa's Recovery From Conflict: Making Peace Work for the Poor". *UNU/WIDER*
- Bjereld, Ulf_ Demker, Marie_ Hinnfors, Jonas, 2002. *Varför vetenskap?* Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur
- Boyce, James, K., 1995. "Adjustment Toward Peace: An Introduction". *World Development*, Vol. 23, No. 12, pp.2067-2077
- Buzan, Barry, 1991. *People, States and Fear. An agenda for international security studies in the post-Cold War era.* Andra upplagan. Hertfordshire: Simon and Schuster International Group
- Chopra, Jarat, 2002. "Building State Failure in East Timor", *Development and Change*, vol. 33, no. 5
- Collier, Paul, 2007. *The Bottom Billion. Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It.* New York: Oxford University Press
- Collier, Paul_ et. al. (2003). "What Makes a Country Prone to Civil War?", *Breaking the Conflict Trap – Civil War and Development Policy. World Bank Policy Research Report*, maj 2003
- De Zeeuw, Jeroen, 2005. "Projects Do Not Create Institutions: The record of Democracy Assistance in Post-konflikt Societies", *Democratization*, vol. 12, no. 4
- Esaiasson, Peter_ Gilljam, Mikael_ Oscarsson, Henrik_ Wängnerud, Lena, 2004. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad.* Andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Evans, Tony, 2005. *The Politics of Human Rights: A Global Perspective.* Andra upplagan. London: Pluto Press.
- Gleick, Peter H., 1993. "Water and Conflict: Fresh Water Resources and International Security." *International Security* Vol. 18, No. 1 pp 79-112
- Hadley, Craig_ Patil, Crystal L., 2008. "Seasonal Changes in Household Food Insecurity and Symptoms of Anxiety and Depression", *American Journal of Physical Anthropology*, 135: 225-232
- Human Security Report, 2005. *What is Human Security?* Åtkomstdatum: 2008/05/02. <http://www.humansecurityreport.info/>
- Isbister, John, 2006. *Promises not Kept: Poverty and the Betrayal of Third World Development.* Bloomfield, CA: Kumarian Press Inc. 7th ed.
- Kaldor, Mary_ Martin, Mary_ Selchow, Sabine, 2007. "Human security: a strategic narrative for Europe". *International Affairs* 83:2 s. 273-288
- Kanbur, Ravi, 2007. "Poverty, Inequality and Conflict", *WP: 2007-01*, New York: Cornell University.
- Leftwich, Adrian, 2005. "Democracy and Development: Is there Institutional Incompability", *Democratization*, vol. 12, no. 5

- Lundqvist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur
- Mandela; Nelson, 2005. Tal på Trafalgar Square, London. Åtkomstdatum: 2008/05/21. <http://www.guardian.co.uk/society/2005/feb/03/internationalaidanddevelopment.hearafrica05>
- Moench, Marcus_ Burke, Jacob_ Moench, Yarrow, 2003. *Rethinking the Approach to Groundwater and Food Security*. FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations in collaboration with the Institute for Social and Environmental Transition. Water Reports 24. Colorado: Boulder.
- Nordstrom, Carolyn, (2004). *Shadows of War: violence, power and international profiteering in the twenty-first century*. Berkeley: University of California Press.
- Ohlsson, Leif, 2000. "Livelihood Conflicts: Linking poverty and environment as causes of conflict". *Environmental Policy Unit, Sida*.
- Ohlsson, Leif, 1998. "Sambanden mellan miljö och konflikter" *Sida*, juni 1998
- Paris, Roland (2005). *At War's End. Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge University Press.
- Panic, Mica, 2005. "Reconstruction, development and Sustainable Peace: A Unified Programme for Post-conflict Countries", *UN Committee for Development Policy*
- Ross, Michael, 2003. "What do we know about natural resources and Civil War?", *Los Angeles: Dept. of Political Science, UCLA*
- Schweigman, Caspar, 2008. "Food security in sub-Saharan Africa: Operations Research as a tool of analysis". *International Transactions in Operational Research*, 15, pg 173-193
- Sen, Amartya, 1999. *Utveckling som frihet*. Uddevalla: MediaPrint Uddevalla AB
- Sen, Amartya, 1999 (2). "Poverty and Famines", i Sen, Amartya_ Drèze, Jean, 1999 (red.). *The Amartya Sen and Jean Drèze Omnibus*. New Delhi: Oxford University Press, pp: 1-216
- Shaw, John, D., 2007. *World Food Security: A History since 1945*. New York: Palgrave MacMillan
- Sheehan, Michael, 2005. *International security, An Analytical Survey*. Boulder: Lynne Rienner Publishers
- Sitko, Nicholas, 2008. "Maize, food insecurity, and the field of performance in southern Zambia". *Agriculture and Human Values* (2008), 25: 3-11
- SIWI, IWMI, IFPRI, IUCN (2005) "Let it reign: the new water paradigm for global food security". Final Report to CSD 13. *Stockholm International Water Institute*, Stockholm
- SOU 2002:75. *Utrota svälten. Livsmedelssäkerhet, ett nationellt och globalt ansvar*
- Sydsvenskan, 2007, Amnell, Mats "Krigen blir färre – men allt svårare att stoppa", *Sydsvenskan* 24 september 2007
- Ullman, Richard, H., 1983. "Redefining Security". *International Security*, Vol. 8, No. 1, pp. 129-153

- The World Bank, 2007. *World Development Report, 2008. Agriculture for Development*. Washington DC: The International Bank for Reconstruction and Development
- The World Bank, 2005. *World Development Report 2006: Equity and development*. The World Bank and Oxford University Press.
- World Health Organization _ UNICEF, 2005. *Water for Life: Making it Happen*. World Health Organization and UNICEF